

Diplomatik Kriz Dönemlerinde Medyanın Ritmi: Skripal ve Kaşıkçı Olayları Üzerine Karşılaştırmalı Ritimanaliz*

The Rhythm of the Media in Periods of the Diplomatic Crisis: Comparative Rhythmanalysis of the Cases of Skripal and Khashoggi

Canan EYİGÜN**

Öz

Diplomatik krizler, devletler arasında meydana gelen iki ya da çok taraflı anlaşmazlıklardır. Bu krizlerin sürelerini ve etkilerini devletlerin tavırları belirlemektedir. Diplomatik krizlerin seyri hakkında bilgi veren yapılardan biri de medyadır. Medya, diplomatik krizleri hatırlatarak siyasi, ekonomik, askeri ve ideolojik hesaplaşmaların sürdürülmesine zemin hazırlayabilmektedir. Uluslararası medyanın diplomatik krizler karşısındaki tavrında merkez ülkelerinin siyasetleri belirleyici olabilmektedir. Devletleri ya da blokları karşı karşıya getiren krizlerin medyada yer alma sıklığı haber ritimlerini etkilemekte, haber ritmi sona ermeyen olaylar baskı unsuru olarak kullanılabilir. 2018 yılında eski çifte ajan Sergey Skripal'e yönelik suikast girişimi ve Gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın Suudi Arabistan konsolosluğunda öldürülmesi sonucunda ortaya çıkan diplomatik krizler bunun örneklerindedir. Bu çalışmada diplomatik krizlerin medyanın ritmini nasıl etkilediği ve haber ritmi üzerinden krizlerin nasıl devam ettirildiği gösterilmeye çalışılmıştır. BBC, CNN ve RT'nin Skripal olayı ve Kaşıkçı suikastına dair haberleri Henri Lefebvre tarafından temelleri atılan "ritimanaliz" yöntemiyle incelenmiştir. Ritmin baskı anlamına geldiği kabulüyle hareket edilen çalışmada, farklı ideolojileri temsil eden uluslararası yayın kuruluşlarının haber ritimleri örnek olaylar üzerinden karşılaştırılmış, resmî söylemleri yansıtmaya eğilimi gösteren medyanın diplomatik krizlerin sürdürülmesinde, tırmandırılmasında ve tarafların tezlerini savunmalarında rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Diplomatik Kriz, Skripal Olayı, Kaşıkçı Suikastı, Ritimanaliz, Haber Ritmi

* Bu makalede "Yöntem ve Skripal Olayı" hususundaki bazı açıklamalar için yazarın "21. Yüzyılda Savaşın Medyatik İnşası: Yeni Soğuk Savaş ve Türkiye" başlıklı tezinden faydalanılmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Beykent Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Televizyon Haberciliği ve Programcılığı Bölümü, İstanbul, Türkiye, E-posta: cananeygn@gmail.com, Orcid: 0000-0003-0871-0341.

Abstract

Diplomatic crises are bilateral or multilateral conflicts between states. The duration and effects of diplomatic crises are determined by the attitudes of the states. Media is one of the tools that provide information about the progress of the diplomatic crises. Media that remind diplomatic crises can prepare the ground for the continuation of political, economic, military and ideological confrontations. The policies of the central countries may be decisive in the attitude of international media towards diplomatic crises. The frequency of media coverage of crises that bring states or blocs against each other affects the rhythm of the news and events that do not end in news rhythm can be used as an element of oppression. The assassination attempt on former double agent Sergei Skripal in 2018 and the murder of journalist Jamal Khashoggi in the Saudi Arabian consulate in 2018 are examples of the international diplomatic crises. This study attempts to show how diplomatic crises affect the rhythm of the media and how the crises are sustained through the news rhythm. The news of the BBC, CNN and RT on the Skripal case and assassination of Khashoggi were analyzed by “rhythmanalysis” method founded by Henri Lefebvre. Based on the acceptance that rhythm means pressure, the news rhythms of international broadcasters representing different ideologies were compared through case studies. In sum, this paper concludes that the media which tends to reflect official discourses play a role in perpetuating and escalating diplomatic crises and defending the arguments of the parties.

Keywords: Diplomatic Crisis, Skripal Case, Assassination of Khashoggi, Rhythmanalysis, News Rhythm

Giriş

Diplomatik krizler küresel, bölgesel veya devletler arası ikili ilişkileri etkileyebilecek gelişmeler neticesinde ortaya çıkan ihtilaflardır. Olaya müdahil aktör sayısına göre iki ya da çok taraflı olma özelliği taşıyan diplomatik krizlerin aşılması, taraf devletlerin tutumlarıyla yakından ilişkilidir. Diplomatik krizler beklenmedik sebeplerden doğabileceği gibi bazı konularda taviz koparmak amacıyla kasıtlı bir şekilde de çıkarılabilmektedir. Gerek beklenmedik gerekse kasıtlı kriz özelliği taşıyan diplomatik krizlerin sürdürülmesi ya da kriz ortamının yumuşatılıp sorunun çözülmesi için devreye giren resmî organların yanında medya, çok uluslu şirketler ve düşünce kuruluşları gibi yapılar da yardımcı aktör/araç olarak sürece dâhil olabilmektedir.

Medya; krize yol açan olayların duyurulması, tarafların açıklamalarıyla ivme kazanan krizlerin seyri hakkında bilgi verilmesi ve aktörlerin konu hakkındaki tezlerini uluslararası kamuoyuna açıklaması için kullanılmaktadır. Özellikle kamuoyu baskısının yönlendirilmesi için başvuru medyanın meseleleri ele alış krizlerin nasıl anlaşıldığı üzerinde etkilidir. Küresel kamuoyuna hitap eden uluslararası yayın kuruluşlarının diplomatik krizler karşısındaki tavrında merkez ülkelerinin siyasetleri belirleyici olabilmektedir. Müttefiklik anlayışıyla hareket eden devletlerin sürece dâhil olmalarıyla çok taraflı bir hal alan diplomatik krizler, farklı bloklardaki devletleri karşı karşıya getirdiğinde siyasi, ekonomik ve askeri hesaplaşmaların krize yol açan olaylar üzerinden yürütülmesine zemin hazırlamaktadır.

Çalışmada diplomatik krizlere yön veren müttefiklik anlayışının medyanın ritmini etkilediği, haber tekrarı ve kalıp yargılar üzerinden krizleri hatırlatan medyanın haber ritmiyle belli bir taraf üzerinde baskı kurmayı hedeflediği açıklanacaktır. Henri Lefebvre tarafından geliştirilen

“ritimanaliz” yönteminin kullanıldığı çalışmada siyasi suikast girişimlerini/siyasi suikastları ele alan farklı yayın kuruluşlarının haber ritimleri incelenmiştir. Bu kapsamda British Broadcasting Corporation (BBC), Cable News Network (CNN) ve Russia Today (RT) gibi merkez ülkeleri farklı olan uluslararası yayın kuruluşlarının haber ritimleri, Batı ile Rusya arasında krize neden olan eski çifte ajan Sergey Skripal’e yönelik suikast girişimi ile Gazeteci Cemal Kaşıkçı’nın Suudi Arabistan konsolosluğunda öldürülmesi sonucunda ortaya çıkan kriz üzerinden karşılaştırılmıştır. Kimlikleri itibarıyla belli ülkeleri dolayısıyla ideolojileri temsil eden dünyanın en etkili yayın kuruluşlarından olan Birleşik Krallık merkezli BBC ile ABD merkezli CNN ve Rusya’nın “yumuşak güç” unsuru olarak devreye soktuğu RT, müttefikleri ve mücadele halinde olan blokları da temsil ettiğinden haber ritimleri incelenen yayın kuruluşları olmuştur. Bu doğrultuda çalışmada ilk olarak diplomasi ve diplomatik kriz kavramları üzerinde durulmuş, 21. yüzyılın çok taraflı diplomatik krizlerinden olan Sergey Skripal’e yönelik suikast girişimi ile Cemal Kaşıkçı cinayeti hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra “ritim=tekrar=baskı” çıkarımından hareketle bahsi geçen diplomatik krizlerle ilgili haberlerin 2018, 2019 ve 2020 yıllarını kapsayacak şekilde ritimanalizi yapılmıştır. Diplomatik krizlerin haber ritimleri üzerinde müttefiklik anlayışı ile hareket eden devletlerin izledikleri politikalar, büyük ekonomik anlaşmalarla kurulan ve siyasete de yansıyan iş birliklerinin etkili olduğu görüşü ileri sürülmüştür.

Diplomasi ve Diplomatik Kriz Üzerine

Devletler arası ilişkilere atıfta bulunan diplomasi kavramının kökeni, Grekçe ikiye katlanmış resmî belge anlamına gelen “*diploma*” kelimesine dayanmaktadır. Devlete ait resmî belgelerin tamamını kapsayan bu kavram, zamanla uluslararası ilişkilerle özdeşleşerek devlet adına müzakere etme yetkisine sahip kişilerin faaliyetlerini tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır (Marks & Freeman, 1998). Uluslararası ilişkilerin yürütülme süreci ve devletlerin birbirleriyle iletişim kurmalarının başlıca yolu anlamına gelecek şekilde ilk kez 18. yüzyılda Edmund Burke tarafından kullanılan diplomasi kavramı (Berridge & James, 2003, s. 70), devletler arası anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesine işaret etmektedir.

Diplomasinin tanımlanmasına ve bir bilim olarak gelişmesine katkı sağlayanlar diplomatik temsil işini yürüten kişiler yani diplomatlar olmuştur. Nicollo Machiavelli (akt. İskit, 2015, s. 20), diplomasiyi bir devletin karşı tarafı aldatmak için başvurduğu araçlardan biri olarak tanımlarken kavrama olumsuz bir anlam da yüklemiştir. Modern dönem diplomatlarından Ernest Satow (akt. İskit, 2015, s. 34), uzmanlaşmış bir faaliyet alanı olarak gördüğü diplomasiyi egemen devletler arasındaki resmî ilişkiler şeklinde açıklarken Harold Nicolson’a (akt. İskit, 2015, s. 39) göre diplomasi, devletler arasındaki dostane ilişkilerin sürdürülebilmesi için başvurulmuş müzakere sanatıdır.

Devletlere anlaşmazlıkların çözümü için müzakere ve pazarlık mekanizmaları sağlayan diplomasiye yönelik diğer tanımlar literatürde çeşitli şekillerde ortaya konulmuştur. Bunlardan biri diplomasiyi iletişim ve müzakere sanatı olarak gören yaklaşımdır. Güç ve çıkar çatışmalarının diyalog yoluyla çözüme kavuşturulması olarak kabul edilen diplomasi, anlaşmazlıkların azaltılması,

sorunların çözülmesi ve devletlerin uzlaşması için izlenen yoldur (Watson, 1984, s. 7). Bu anlamda diplomasi, devletlerin iletişim yöntemidir.

Nicholas J. Cull (2009, s. 12)'a göre diplomasi uluslararası bir aktörün uluslararası ortamı yönetmek için başvurduğu savaş dışı mekanizmalardır. Dış politika aracı olarak diplomasi, devletlerin savaşa başvurmadan sorunları müzakere ettikleri iletişim sürecidir (Heywood, 2018a, s. 717). İskit (2015) ise diplomasiyi “özel hukuki kurallarla korunan ve sürekli olarak dış ülkelerde veya uluslararası kuruluşların merkezlerinde ikamet eden diplomatların oluşturduğu bir ağıın dış politika uygulama faaliyetleri” (s. 9) olarak tanımlamaktadır.

Hedley Bull (1995), özü egemen devletler arasındaki resmî ilişkilere dayanan geleneksel diplomasi anlayışının yerine diplomasi sadece devletlerin değil, uluslararası örgütler gibi küresel siyasette etkili olan diğer aktörlerin de ilişkilerini sürdürme yöntemi olarak görülmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Diplomasi, bir devletin dış politikasının uygulanması için gerekli olan bilgilerin toplanılma, değerlendirilme ve alternatif politikalarının üretilmesini içermektedir. İki ya da çok taraflı resmî ilişkileri ifade eden diplomatik ilişkiler, geçici ya da kurumsallaşmış olabilir. Geçici diplomatik ilişkiler, belli bir soruna odaklanan ve sorun ortadan kalktıktan sonra diplomatik temasların kesilmesine işaret ederken kurumsallaşmış diplomatik ilişkiler ise uluslararası veya bölgesel örgütler – BM, AB ve NATO gibi – aracılığıyla devletler arası ilişkilerin düzenlenmesini ifade etmekte ve genellikle çok taraflı olmaktadır (ss. 157-159).

Diplomasi, “bir devletin çıkarlarını belirleme yollarını ve bu yolların izlenmesini sağlayacak araçları içeren” (Anderson, 2015, s. 181) dış politikayla sıklıkla karıştırılmaktadır. Dış politika, devletin çıkar ve uzun süreli hedeflerinin saptanmasıyla ilgiliyken diplomasi, dış politikanın uygulanmasında kullanılan araçlardan biridir. Diplomasi devletler arasında iletişim kurma ve bilgi değişimi, uluslararası anlaşmazlıkları çözüme kavuşturma ve anlaşmaları müzakere etme, istihbarat toplama, çatışmaları asgariye indirme, uluslararası örgütler de dâhil olmak üzere küresel siyasette devletleri temsil etme gibi beş temel işlevi bulunmaktadır (Heywood, 2018b, s. 86).

Geleneksel anlamda ikili, çok taraflı, zirve ve mekik diplomasi gibi türleri bulunan ve aktörleri devletler ile resmî görevli kişiler olan diplomasi anlayışında 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan kamu diplomasiyle birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Kamu diplomasi uluslararası bir aktör olarak devletlerin yabancı halklarla ilişki kurup onları etkileyerek uluslararası ortamı yönetme girişimidir. Dinleme, savunma, kültürel diplomasi, değişim diplomasi ve uluslararası yayıncılık gibi bileşenlerden oluşan (Cull, 2012, ss. x-xi) kamu diplomasiyle kültür, eğitim, bilim, sağlık, spor, medya diplomasi uygulanma alanlarına dâhil edilirken aktör sayısında da çeşitlilik söz konusu olmuş, devlet dışı aktörlerin de diplomaside etkili olduğu görüşü yaygınlık kazanmıştır. Diplomasi değişen yüzünü literatüre kazandırdığı “yumuşak güç” kavramıyla açıklayan Joseph S. Nye (2017)'a göre tercihleri belirleyebilme becerisi olan yumuşak güç kültür, siyasi değerler ve kurumlar aracılığıyla devletlerin cezbetme yeteneğine işaret etmekte, bu güç devletlerin manevra alanlarını belirleyebilmektedir (ss. 24-25). Her ne kadar diplomatik aktörlerin çeşitlendiği dile getirilse de küresel siyasete ve uluslararası ilişkilere yön veren krizler mevzubahis olduğunda

geleneksel diplomasinin aktörleri devreye girerken kamu diplomasisi aktörleri bu tür krizlerde yardımcı unsur olarak faaliyet göstermektedir.

Uluslararası ilişkilerde kriz, içerisinde sıcak çatışma riskini de barındıran, aktörler veya çevresi arasında cereyan eden ihtilaflardır. Krizler, beklenmedik diplomatik veya stratejik sebeplerden doğabileceği gibi tarafların birbirlerinden ödün koparmak amacıyla kasıtlı bir şekilde başlattığı eylemler sonucunda da çıkabilmektedir. Krizleri karar alıcıların hareketlerine göre şekillendiğini, yöneticilerin eylemlerinin süreçte etkili olduğunu ileri süren karar alıcı perspektif ile farklı sistemsel yapıların doğuracağı çevresel etkilere odaklanan yapısal perspektif olmak üzere iki farklı şekilde ele alan kriz yaklaşımı mevcuttur. Buna göre krizin ilk belirtilerini göstermeye başladığı kriz durumu, tehditlere karşı alınacak önlemler için gerekli olan zaman ve krizin patlak vermesiyle karar alma sistemlerinde yaşanan sürpriz etkisi karar alıcı perspektif üzerinde etkilidir. Yapısal perspektife işaret eden sistemin iki kutuplu ya da çok kutuplu oluşu krizlerin seyrini belirlerken öncü devletlerin tutumları süreç üzerinde etkili olmaktadır (Evans & Newnham, 2007, s. 367-369). Örneğin; Soğuk Savaş döneminde nükleer silahlara sahip iki süper güç ABD ve SSCB'yi karşı karşıya getiren Küba Krizi (1962 Ekim Füzeleri Bunalımı) devlet liderleri düzeyindeki diplomatik temaslar sonucunda aşılmış (Sander, 2012, ss. 325-326) kriz sonrası yumuşama dönemine geçilirken iki devlet arasında doğrudan diplomatik ilişkilerin kurulmasına yönelik hamlelerde bulunulmuştur. İki kutuplu düzenin liderleri olan ABD ve SSCB'nin nükleer savaş tehlikesi barındırdığından sadece kendilerini değil diğer devletleri de ilgilendiren Küba Krizi karşısındaki tutumu, hem karar alıcıların eylemlerinin krizleri nasıl yönlendirdiğini hem de sistemin yapısal özelliklerinin krizler üzerindeki etkilerini göstermiştir.

Diplomatik krizler, aktörleri devletler olan iki ya da çok taraflı anlaşmazlıklardır. Genellikle iki taraflı başlayan krizler, müttefiklik anlayışıyla ya da çıkarları doğrultusunda hareket eden diğer devletlerin/örgütlerin sürece dâhil olmalarıyla çok taraflı ve uluslararası kriz halini alabilmektedir. Siyasi, askeri ve ekonomik yaptırımlara yol açabilen diplomatik krizler, uluslararası dışlanmayı beraberinde getirirken bu tür krizlerin tırmandırılması sıcak çatışma riskini de barındırmaktadır.

Sergey Skripal'e Yönelik Suikast Girişimi ve Cemal Kaşıkçı Cinayeti

Eski çifte ajan Sergey Skripal'e yönelik suikast girişimi ile Suudi Gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın öldürülmesi karşısında gösterilen uluslararası tepkiler ve alınan yaptırım kararları, bahsi geçen olayları 21. yüzyılın diplomatik krizleri arasına katmıştır.

Skripal olayı; Mart 2018'de patlak veren, İngiltere'de Rus asıllı eski çifte ajan Sergey Skripal ile kızına yönelik sınırlı gazı saldırısını içeren ve olaydan Rusya'nın sorumlu tutulduğu suikast girişimidir. Rusya'nın Avrupadaki ajanları hakkında İngiliz Gizli İstihbarat Servisi (MI6)'ne bilgi sızdırdığı gerekçesiyle hainlikle suçlanan ve Rusya'da hapis cezasına çarptırılan Sergey Skripal, 2010 yılında ABD'de tutuklanan Rus ajanların iadesi karşılığında serbest bırakılmış ve İngiltere'ye sığınmıştır. 2018'deki suikast girişimiyle adı tekrar gündeme gelen Skripal, Batılı devletler ve Rusya arasında diplomatik krize yol açmıştır. Rusya her ne kadar suikast girişimiyle ilgisi olmadığını ifade etse de olayın müsebbibinin Rusya istihbaratı olduğu açıklanmış, başta saldırının gerçekleştiği İngiltere

ve İngiltere'yle dayanışma içerisinde olduklarını dile getiren ABD, Kanada ve birçok AB ülkesinin yanında Kırım meselesi üzerinden Rusya'yla anlaşmazlık yaşayan Ukrayna, Rus diplomatları sınır dışı etme kararı almıştır (BBC Türkçe, 7 soruda Batı, 2018). Diplomatik yaptırımlara ve toplu sınır dışı etme eylemlerine katılan devletlere Rusya'nın karşılık vermesiyle olay iki devlet arasındaki kriz olmaktan çıkmış, Batı ve Rusya arasındaki krize dönüşmüştür. İki devletin karşılıklı yaptırımlarının yanında müttefiklik anlayışıyla hareket eden ve belli bir tarafı destekleyen devletlerin tutumları, Skripal olayını çok taraflı bir diplomatik kriz haline getirmiştir.

Cemal Kaşıkçı krizi ise Washington Post yazarı Suudi muhalif gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın Ekim 2018'de Suudi Arabistan'ın İstanbul'daki konsolosluğunda öldürülmesi sonucu ortaya çıkan diplomatik krizdir. Suudi Arabistan'dan ayrılıp ABD'ye yerleşen ve Washington Post'ta başta Velihaht Prens Muhammed bin Selman olmak üzere Suudi Arabistan'ın politikalarını eleştiren Cemal Kaşıkçı'nın rejime yönelik eleştirilerinin yanında muhaliflere uygulanan baskı ve tehditleri de ele alması, kendisini hedef haline getirmiştir. Suudi Arabistan'ın İstanbul'daki konsolosluğuna girdikten sonra kendisinden bir daha haber alınamayan Cemal Kaşıkçı'nın öldürüldüğünü başta reddeden Suudi yönetimi, baskılar ve ortaya çıkan deliller sonrasında cinayeti kabul etmiştir. Velihaht Prens Muhammed bin Selman'ın emriyle Suudi Arabistan'dan gelen bir infaz timi tarafından öldürüldüğü tespit edilen Kaşıkçı'nın parçalara ayrılan cesedi bulunamamıştır. Kaşıkçı'nın öldürülmesi karşısında uluslararası tepki gösterilmiş; ABD, Birleşik Krallık, Kanada ve Fransa cinayetle bağlantılı kişilere yaptırım uygulama kararı alırken Almanya, Finlandiya ve Danimarka ise Suudi Arabistan'la olan silah anlaşmalarını iptal etmiştir (BBC News, Jamal Khashoggi: All, 2021). ABD'de BM'nin çağruları ve ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı (Central Intelligence Agency CIA)'nın raporuna rağmen Muhammed bin Selman'ın cinayetdeki rolünü ekonomik çıkarlar nedeniyle görmezden gelen Donald Trump yönetimi velihaht prene yaptırım uygulamazken iktidarı devralan Joe Biden yönetiminin ise Muhammed bin Selman'ın Kaşıkçı cinayetini onayladığını içeren raporu kabul ettiği açıklanmıştır (CNN, US intelligence report, 2021). Şubat 2021'de ABD Dışişleri Bakanlığı "Kaşıkçı Yasağı" olarak adlandırılan bir dizi uygulamalarla cinayetten sorumlu kişilere uygulanacak vize ve seyahat kısıtlamalarını duyurmuştur (U.S. Department of State, 2021). Cemal Kaşıkçı cinayetinin neden olduğu diplomatik krizle başta petrol ve silah olmak üzere ekonomik-askeri alanda anlaşmaları bulun ve Orta Doğu'da birbirlerini müttefik olarak gören devletlerin ilişkileri sınanmaktadır.

Skripal olayı, Batılı devletlerin ve örgütlerin Birleşik Krallık gibi ortak siyasi, ekonomik ve kültürel değerlere sahip oldukları bir müttefik söz konusu olduğunda ve Batı tarafından geleneksel ortak düşman olarak algılanan Rusya'ya karşı tepki vermede daha hızlı davrandıklarını, alınan kararları daha hızlı uyguladıklarını göstermektedir. Kaşıkçı cinayeti karşısında özellikle ABD'nin izlediği politika ise büyük ekonomik anlaşmalar ve bölgesel müttefiklikler nedeniyle devletlerin yaptırım kararı almada ve uygulamada daha çekimser davrandıklarına işaret etmektedir.

Amaç

Diplomatik krizlerin sürdürülmesi, tırmandırılması ya da tarafların tezlerini savunmaları için kullanılan araçlardan olan medya, haber tekrarı ya da belli kalıpların kullanıldığı yayınlar aracılığıyla siyasi baskı ya da kamuoyu baskısı anlamına da gelen bir ritim oluşturmaktadır. Birbirleri için

öteki olan iki devleti veya bloku karşı karşıya getiren olayların ya da aralarında çeşitli alanlarda ortaklıklar bulunan devletler arasında meydana gelen anlaşmazlıkların medyada yer alma sıklığı meselelere atfedilen önemi göstermektedir. Çalışmanın amacı, diplomatik krizlere yön veren müttefiklik anlayışının medyanın ritmini nasıl etkilediğinin ve diplomatik krizlerin haber ritminin açıklanmasıdır.

Yöntem

Diplomatik kriz dönemlerde medyanın ritmini tekrar kavramı üzerinden gösteren çalışmada, Fransız sosyolog ve düşünür Henri Lefebvre tarafından temelleri atılan “ritimanaliz”¹ yöntemine başvurulmuştur.

Ritimanaliz yöntemi, her şeyin bir ritmi olduğu fikrine dayanmaktadır. Lefebvre (2017, s. 43) tarafından gizli, umumi, kurmaca ve hükmeden-hükmedilen şeklinde sınıflandırılan ritimler arasından söyleme dayalı ve imgesel olma özellikleriyle öne çıkan kısa, orta ve uzun süreli tahminlere ilişkin kurmaca ritimler ile her parçası planlanan hükmeden-hükmedilen ritimler medya ritminin yer alabileceği ritim sınıflarıdır. Lefebvre (2017, s. 75), zamanı dilimlere ayıran ve günleri işgal eden medyanın kesintisiz bir ritme sahip olduğundan bahsetmektedir. Enformasyon üreticileri tarafından parçalara ayrılan medya günü, tüketicilerine illüzyonlar sunarken gündelik hayatı etkileyecek ritimleri üretir. Zamana ritim veren aktörlerden biri de zamanı manipüle etme yeteneğine sahip siyasi iktidardır. Siyasi iktidarın gruplara veya kamuoyuna ritim verirken (Lefebvre, 2017, s. 96) kullandıkları araçlar arasında medya bulunmaktadır. Medyada belli konular etrafında şekillenen yayınları ve haber tekrarları üzerinden ritim oluşturulmaktadır. Etki ve ikna aşamalarında devreye giren, siyasi ve ekonomik iktidarın baskısı altında olan medya, kurmaca ritimler ile hükmeden-hükmedilen ritimlerin kamuoyu gündemini işgal etmesine aracı olmaktadır. Enformasyon üreticileri tarafından kurulan ritimlerle farklı seviyelerde baskı oluşturularak kamuoyu algısı yönlendirilmektedir.

“Ritim = tekrar = baskı” çıkarımıyla ritimanaliz yönteminin medyaya uygulanmış halinin yer aldığı çalışmada, haber ritminin baskı anlamına geldiği kabulünden hareket edilmiştir. Burada vurgulanmak istenen üzerinden zaman geçtiğinde unutulması beklenen olayların siyasi, ekonomik, askeri, jeopolitik ve ideolojik hesaplaşmalar nedeniyle hatırlatılmaya devam edilmesidir. Ayrıca bu yöntemle devletler tarafından propaganda amaçlı da kullanılan olayların mikro analizi verilmekte, yani artan ya da azalan ritimler aracılığıyla propagandanın mikro analizi de yapılmış olmaktadır (Eygün, 2020, ss. 123-124). Medya, tekrar yoluyla ritmini artırdığı olayların unutulmasını engellerken ritmi azalan ya da sona eren olaylar ise medyanın dolayısıyla siyasetin ve kamuoyunun gözünde eski/önemini yitirmiş gelişmelere işaret etmektedir.

Çalışmada BBC, CNN ve RT gibi merkez ülkeleri farklı olan uluslararası yayın kuruluşlarının Sergey Skripal olayını ve Cemal Kaşıkçı cinayetini hatırlatan haberlerinden elde edilen veriler doğrultusunda söz konusu iki diplomatik krizin gündeme getiriliş/tekrar sıklığı yani ritimleri

1 Ritimanaliz yönteminin ilk kez medyaya uygulandığı detaylı çalışma için bkz. Eygün, C. (2020). 21. Yüzyılda Savaşın Medyatik İnşası: Yeni Soğuk Savaş ve Türkiye. (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

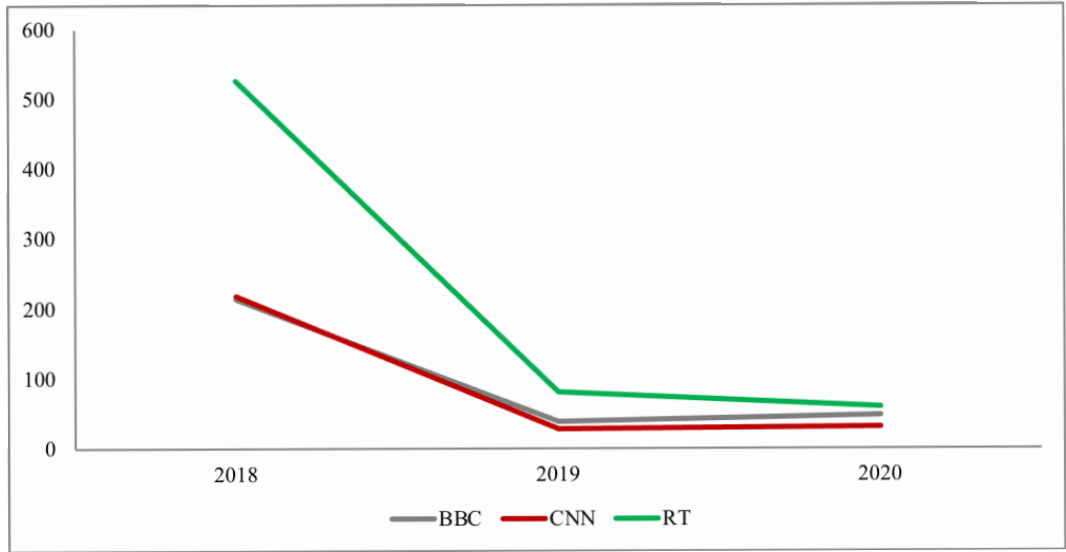
karşılaştırılmıştır. BBC, CNN ve RT'nin internet sitelerinden toplanan haber metinleri konuyla uyumlulukları göz önünde bulundurularak ritimanalize dâhil edilmiştir. Bu doğrultuda 2018, 2019 ve 2020 yıllarını kapsayan üç yıllık süreçte Skripal olayıyla ilgili BBC'den 300, CNN'den 275, RT'den ise 667 haber analize dâhil edilirken Kaşıkçı suikastıyla ilgili BBC'den 264, CNN'den 896, RT'den ise 401 haber analize tabi tutulmuştur.

Kapsam ve Sınırlılık

Çalışmanın kapsamını 21. yüzyılın diplomatik krizleri arasında yer alan Sergey Skripal olayı ile Cemal Kaşıkçı cinayeti oluşturmaktadır. Haber ritimlerinin yıllara göre dağılımı üzerinden diplomatik krizlerin medya ritmi hakkında bilgi vermeyi amaçlayan çalışma, krizlerin patlak verdiği 2018 yılından başlayarak 2020 yılının sonuna kadar BBC, CNN ve RT'deki Sergey Skripal'e yönelik suikast girişimini ve Cemal Kaşıkçı cinayetini işleyen/hatırlatan haberlerle sınırlandırılmıştır.

Bulgular ve Analiz

Çok taraflı bir diplomatik kriz olarak Sergey Skripal'e yönelik suikast girişiminin BBC, CNN ve RT'deki haber ritmi eski çifte ajan, casus, hain, AB ve NATO üzerinden Birleşik Krallık'a verilen desteği açıklamak için kullanılan müttefik dayanışması, Rusya karşıtlığı, Rusya düşmanlığı/Rusofobi ve Yeni Soğuk Savaş gibi söylemler aracılığıyla kurulmuştur. Söz konusu yayın kuruluşlarının Skripal olayına atfettikleri önemi gösteren 2018-2020 yılları arasındaki haber ritimleri şöyledir:

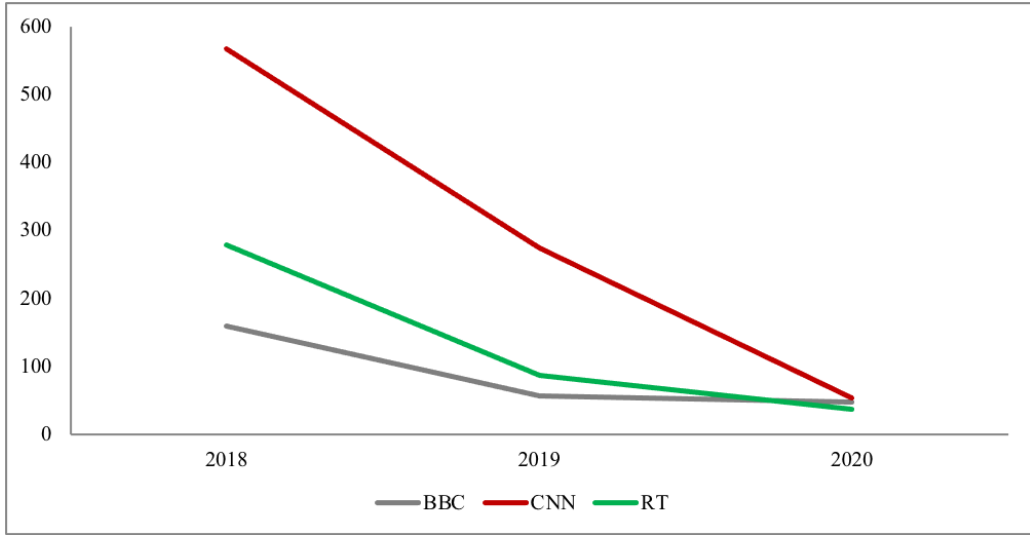
Grafik 1: BBC, CNN ve RT'de Skripal olayına dair haberlerin yıllara göre ritmi

Grafik 1'e göre Skripal olayıyla ilgili BBC'de 2018 yılında 213, 2019'da 39, 2020'de ise 48 haber; CNN'de 2018'de 218, 2019'da 27, 2020'de 30 haber; RT'de 2018'de 527, 2019'da 80, 2020'de ise 60 haber üzerinden haber ritmi oluşmuştur.

BBC ve CNN'de haber ritmi daha çok İngiliz hükümetinin olayın sorumlusu olarak açıkladığı Rusya'ya yönelik ithamların, yine Rusya karşıtı toplu yaptırım kararları ile Rusya'nın Skripal olayını propaganda amaçlı kullandığı iddialarının yer aldığı haberler üzerinden kurulmuştur. RT'de ise Rusya'nın sorumluluk kabul etmediği Skripal meselesini öne süren Batılı devletlerin Rusya düşmanlığını körüklediği sık sık vurgulanmış, Rusya'nın haklılığını dile getiren yayınlar aracılığıyla haber ritmi oluşturulmuştur.

2018 yılı üç yayın kuruluşunda da haber ritminin en yüksek olduğu dönemdir. Bu dönemde BBC ve CNN'in haber ritimleri benzerlik gösterirken RT'nin haber ritmi ise oldukça yüksektir. 2018 yılı boyunca Skripal'in kimliği, suikast girişimine dair soruşturmanın yürütülmesi, Rusya'ya karşı uygulanan toplu yaptırımlar ve Rusya'nın bu yaptırımlara verdiği karşılıklar yayın kuruluşlarının haber ritimlerini etkileyen gelişmeler arasındadır. Yine bu yıl içerisinde ABD, Birleşik Krallık ve Fransadan oluşan koalisyonun kimyasal silah üretildiği ve kullanıldığı gerekçesiyle Şam'ı bombalamaları Batı ile Rusya arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olurken olayın geçtiği haberlerde Skripal meselesi de hatırlatılarak suikast girişimine dair haberlerin ritmi canlı tutulmuştur. Yılın sonuna doğru olayın ritmi azalmaya yüz tutsa da RT'deki ritim yine BBC'ye ve CNN'e göre yüksektir. RT'nin Batılı devletlerin Rusya hakkındaki ön yargılarını dile getiren ve Rusofobik zihniyete sahip olduklarını vurgulayan Rusya'yı savunma temelli haberlerinin fazlalığı BBC ve CNN karşısında hatırı sayılır bir ritim kazanmasını sağlamıştır. Siber saldırılar ile NATO-Rusya arasında Kuzey Buz Denizi'nde yaşanan gerilimlerin dışında Suudi Gazeteci Cemal Kaşıkçı cinayeti azalmaya başlayan haber ritimlerini canlı tutan gelişmelerden olmuştur. Özellikle Suudi Arabistan'ın İstanbul'daki konsolosluğunda gerçekleştirilen Kaşıkçı cinayeti ile Skripal olayını karşılaştıran RT, iddialar üzerinden Rusya'ya yaptırım uygulayan Batılı devletleri Kaşıkçı cinayetinin sorumlusu olan Suudi Arabistan'a gösterdikleri düşük düzeydeki tepkiler nedeniyle eleştirmiştir. Yine BBC ve CNN'in benzer, RT'nin ise daha yüksek haber ritmine sahip olduğu 2019 yılında diplomatik temasların yanında askeri ve ekonomik ilişkilerin gündeme getirildiği yayınlarda Skripal meselesinin hatırlatıldığı görülmüş, bu dönemde üç yayın kuruluşunun da haber ritimlerinde azalma meydana gelmiştir. 2020 yılında ise Skripal olayının haber ritminin sonlanmamasını sağlayan etkili gelişme Rusya'da muhalif siyasetçi Aleksey Navalny'nin zehirlenmesi olmuştur. Sergey Skripal ve Aleksey Navalny'nin benzer zehirli maddelerle suikast girişimlerine uğradıkları iddia edilmiş, iki olay arasında kurulan ilişki BBC ve CNN'de Navalny olayının sorumlusu olarak Kremlin'in işaret edilmesini beraberinde getirmiştir. Bu durum hem BBC hem de CNN'de Skripal olayının ritim kazanmasını sağlamıştır. Navalny'nin tedavi ve iyileşme süreçleri ile soruşturmanın devam ettiği dönemde RT'de ise Batılı yönetimlerin ve medyanın tıpkı Skripal olayında olduğu gibi Rusya'yı suçlamak için fırsat kolladıkları dile getirilmiştir. Rusya'nın her iki olayın sorumlusu olduğu iddialarını resmen reddettiği görüşü sıklıkla vurgulanmış, böylece hatırlatılmaya devam edilen Skripal olayının RT'deki haber ritmi sonlanmamıştır.

2018 yılında başlayan diğer bir diplomatik kriz olan Cemal Kaşıkçı cinayetinde ise BBC, CNN ve RT'deki haber ritmini belirleyen en etkili söylem "Suudi muhalif gazeteciye konsoloslukta suikast" söylemidir. Cemal Kaşıkçı cinayetini ele alan BBC, CNN ve RT'nin 2018-2020 yılları arasındaki haber ritimleri şu şekildedir:

Grafik 2: BBC, CNN ve RT’de Kaşıkçı Cinayetine Dair Haberlerin Yıllara Göre Ritmi

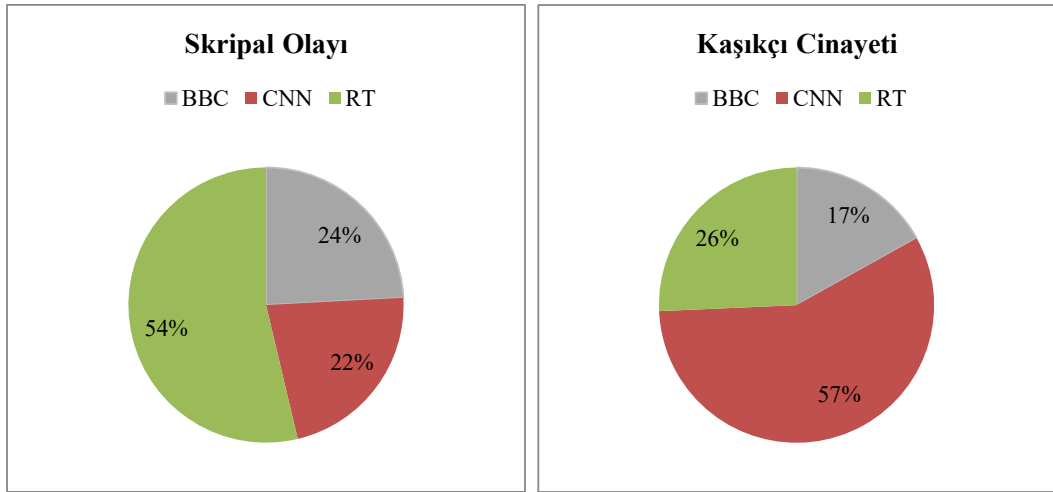
Grafik 2’ye göre Kaşıkçı cinayetiyle ilgili BBC’de 2018 yılında 159, 2019’da 57, 2020’de ise 48 haber; CNN’de 2018’de 568, 2019’da 274, 2020’de 54 haber; RT’de 2018’de 278, 2019’da 86, 2020’de ise 37 haber üzerinden haber ritmi kurulmuştur.

Krizin başlangıcında Cemal Kaşıkçı cinayetinin BBC, CNN ve RT’deki haber ritmini olayın soruşturulması, Suudi Arabistan’ın suikast iddialarını reddeden savunmaları oluşturmuştur. İddiaların kesinleşip Suudi Arabistan’ın Cemal Kaşıkçı’nın konsoloslukta öldürüldüğünü kabul etmesiyle her üç yayın kuruluşunda da uluslararası tepkilerin yön verdiği haber ritimleri doğmaya başlamıştır. RT’de daha çok Skripal olayıyla karşılaştırılan Kaşıkçı cinayeti üzerinden Batılı devletlerin ikircikli tutumunun eleştirilmesi haber ritmini yükseltirken CNN’de genel anlamda haber ritmini etkileyen Donald Trump yönetiminin Suudi Arabistan’la olan iş birliklerini öne sürerek olay karşısında gösterdiği düşük düzeydeki tepkilere dair eleştiriler olmuştur.

2018 yılı BBC, CNN ve RT’de haber ritminin en yüksek olduğu dönemdir. Bu dönemde hemen hemen benzer ritimlere sahip BBC ve RT karşısında CNN’in haber ritminin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Yayın kuruluşlarının Kaşıkçı cinayetine dair haber ritimlerini yükselten olaylar arasında suikast soruşturması, Suudi Arabistan’ın ortaya çıkarılan deliller ve uluslararası baskı sonucunda cinayeti kabul etmesi, uluslararası kınamayı takip eden diplomatik yaptırımlar ile Suudi Arabistan’a silah satışını engellemeye yönelik askeri yaptırımlar, “Çöldeki Davos” olarak adlandırılan ve Suudi Arabistan’da suikastın gölgesi altında gerçekleştirilen yatırım zirvesi, suikasttan sorumlu kişilerin Suudi Arabistan’da yargılanması, suikast emrini verdiği düşünülen Muhammed bin Selman’ın Arjantin’de gerçekleştirilen G20 zirvesine katılması gibi gelişmeler yer almıştır. Bu dönemde BBC daha çok uluslararası tepkiler ile Suudi Arabistan’ın ekonomik ve askeri iş birliği kurduğu devletlerle olan ilişkilerine odaklandığı haberleri aracılığıyla ritim yakalarken CNN’de ise

ekonomik çıkarlar sebebiyle Trump yönetiminin uzun bir süre Suudi Arabistan'ın suçlu olduğunu görmezden geldiği vurgusu fazladır. RT'de başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin faili belli olan suikast karşısında aldıkları yetersiz yaptırım kararlarına yönelik eleştiriler haber ritmini etkilemiştir. 2019'da olayın haber ritmi azalmaya başlamıştır. Haber ritmi en yüksek olan CNN'de yine Trump yönetiminin Suudilerle olan yakın ekonomik ilişkilerinin suikasta gösterilen tepkiyi yönlendirdiği dile getirilirken bu dönemde her üç yayın kuruluşunun haber ritmini etkileyen en önemli gelişme ise BM tarafından yayımlanan ve Cemal Kaşıkçı'nın öldürülmesinden Suudi Arabistan yönetiminin sorumlu olduğunu ifade eden rapor olmuştur. 2020 yılına gelindiğinde olayın haber ritminin düşmeye devam ettiği görülse de Orta Doğu'daki siyasi, askeri, ekonomik ve jeopolitik gelişmeler – Suriye İç Savaşı, Yemen İç Savaşı, Katar ablukası – içerisinde Kaşıkçı cinayetinin hatırlatılması haber ritminin sonlanmamasını sağlamıştır.

Medyadaki görünürlüklerinden yani gündemi meşgul etme özelliklerinden yola çıkılarak ritimanalizi yapılan diplomatik krizlerden Skripal olayı siyasi suikast girişimiyken Kaşıkçı cinayeti ise siyasi suikast örneğidir. Birbirleri için öteki olan devletler/bloklar tarafından propaganda malzemesi olarak da kullanılan bu olayların haber ritmini belirleyen en önemli aktör, medyaya ritim vererek rakibini sıkıştırmayı ve küresel kamuoyunu bir tarafın tezlerine inandırarak uluslararası baskı oluşturmayı hedefleyen iktidarlardır. Uluslararası medya organizasyonları olarak BBC, CNN ve RT'nin Skripal ve Kaşıkçı olayları karşısındaki tutumu çoğunlukla savunma ve hedef gösterme şeklindeyken bahsi geçen yayın kuruluşlarının diplomatik krizlere yol açan olaylarla ilgili haberlerinin dağılımı (2018-2020) şöyledir:

Grafik 3: BBC, CNN ve RT'de Skripal Olayını ve Kaşıkçı Cinayetini Ele Alan/Hatırlatan Haberlerin Dağılımı (2018-2020)

Grafik 3'te görüldüğü üzere 2018-2020 yıllarını kapsayan üç yıllık süreçte Skripal olayını hatırlatan yayın kuruluşlarından BBC 300 haberle yüzde 24, CNN 275 haberle yüzde 22, RT ise 667

haberle yüzde 54'lük haber oranına sahiptir. Kaşıkçı cinayetinde ise BBC 264 haberle yüzde 17, CNN 896 haberle yüzde 57, RT ise 401 haberle yüzde 26'lık haber oranına ulaşmıştır.

Skripal olayında, NATO ve AB² üyesi bir devletin topraklarında gerçekleştiren saldırının sorumlusu olarak görülen ortak düşman Rusya'ya karşı müttefiklik ruhuyla mücadele edileceği ve Batılı değerlerin savunulacağı vurgusunu taşıyan haberlere sahip BBC ve CNN'in haber oranlarının da benzer olduğu anlaşılmaktadır. Suikast girişiminden sorumlu olduğu iddialarını reddeden Rusya'nın olay karşısındaki tezlerini savunan ve Batı'nın Skripal meselesini Rusofobiyi artırmak için kullandığı görüşünü sıklıkla dile getiren RT'nin ise Skripal meselesini en çok haberleştiren yayın kuruluşu olduğu görülmektedir (bkz Grafik 3).

Kaşıkçı cinayetini soruşturma ve uluslararası tepkiler üzerinden ele alan BBC ile cinayeti Skripal'e yönelik suikast girişimiyle karşılaştıran ve Batı'nın cinayetin faili Suudi Arabistan'a gösterdiği yetersiz tepkileri eleştiren RT'de haber oranları CNN'e göre oldukça azdır. Cemal Kaşıkçı'yı acımasız Suudi Arabistan siyasetinin kurbanı olarak tanımlarken meseleyi Trump yönetimine muhalefet etmek için de kullanan CNN ise hem iç hem de dış siyasette Kaşıkçı suikastının yankılarını ele alan yayınlarıyla haber oranı en yüksek yayın kuruluşudur (bkz. Grafik 3).

Sonuç

Diplomatik krizlerin hatırlatılarak devletler/bloklar arası başta siyasi olmak üzere her türlü rekabetin devam ettirildiği dönemlerde medyanın oynadığı rolün haber ritmi üzerinden ele alındığı çalışmada, müttefiklik anlayışıyla hareket eden tarafların stratejilerinin medya ritmini de etkilediği açıklanmıştır. Haber tekrarının bir ritim oluşturduğu, bu ritmin de baskı anlamına geldiği kabulünden hareket edilen çalışma, uluslararası yayın kuruluşlarının krizler karşısındaki tutumlarını göstermeye odaklanmıştır.

Devletleri/blokları karşı karşıya getiren krizlerin medyada yer alma sıklığını uluslararası örgütler vasıtasıyla kurulan siyasi-askeri ittifaklar, ekonomik anlaşmalar ve bölgesel müttefikliklerle yürütülen ilişkiler etkilemektedir. Sergey Skripal'e yönelik suikast girişimi ile Cemal Kaşıkçı cinayeti, müttefiklik anlayışı ve ekonomik ilişkilerin siyasi tepkileri yönlendirdiğini gösteren 21. yüzyılın diplomatik krizleri arasındadır. Söz konusu krizlerin BBC, CNN ve RT gibi merkez ülkeleri farklı olan uluslararası yayın kuruluşlarındaki belli bir tarafı suçlamaya ya da savunmaya yönelik temsilleri yayın kuruluşlarının ideolojik ya da ekonomik bağlılığının bulunduğu devletlerin politikalarını destekleme eğiliminde oldukları fikrinin öne çıkmasını kolaylaştırmıştır.

Haber ritmi sonlanmayan Skripal olayının en belirgin özelliği ortak siyasi, ekonomik ve kültürel değerlere sahip devletlerin krize tepki göstermede, birbirlerini destekleyici kararlar almada ve bu kararları uygulamada daha istekli davranmaları olmuştur. Skripal meselesinin Birleşik Krallık merkezli BBC ile ABD merkezli CNN'de benzer haber ritimlerine sahip olması krizin özelliğinin yansımalarıdır. NATO müttefiklerinin yanı sıra Birleşik Krallık'ın – AB'den ayrılma sürecine denk

2 Skripal olayının gerçekleştiği 2018 yılında Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasını içeren Brexit süreci devam ettiğinden Birleşik Krallık AB üyesi sayılmaktaydı. Birleşik Krallık, 2020 yılı itibarıyla AB'den resmen ayrılmıştır.

gelmiş olsa da – AB ülkelerinin desteğini de alması bir müttefik olarak Birleşik Krallık'a verilen önemi göstermektedir. BBC ve CNN'in Avrupa topraklarında gerçekleştirilen saldırıdan geleneksel düşman Rusya'nın sorumlu olduğunu tekrarlayan yayınları haber ritimlerinin de benzer olmasını beraberinde getirmiştir. Rusya merkezli RT'nin ise olay karşısında Rusya'yı savunma misyonu ile hareket ettiği saptanmış, BBC ve CNN karşısında her zaman daha yüksek bir haber ritmine sahip olan RT'nin Batılı devletlerin argümanlarına suikast girişiminden Rusya'nın sorumlu olmadığını dile getiren resmî açıklamaları destekleyen yayınlarıyla karşılık vererek haber ritmini sürdürdüğü görülmüştür (bkz. Grafik 1).

Kaşıkçı cinayeti ise askeri ve ekonomik iş birliklerinin devletlerin tepkilerine yön veren unsurlar olduğunu göstermesiyle öne çıkmıştır. Siyasi-askeri örgütler üzerinden kurulan müttefik ilişkisinin söz konusu olmadığı olay karşısında haber ritimleri farklılaşan BBC ve CNN'de olayın işleniş biçimi de farklılık göstermiştir. Uluslararası tepkilere ve olayın soruşturulmasına göre seyreden BBC'nin haber ritmini etkileyen unsurların arasında davayı takip edenlerin oluşturmaya çalıştığı kamuoyu tepkisi yani uluslararası kamuoyu baskısı yer almıştır. CNN'de BBC'den farklı olarak ABD yönetiminin olay karşısındaki tepkilerinden söz edilmesi haber ritmini artırmıştır. Trump yönetimine muhalefet etmek amacıyla da olayın üzerine giden CNN'in dönemin ABD Başkanı Donald Trump'ın Suudi Arabistan'la olan ve çoğunlukla askeri harcamaları kapsayan ekonomik ilişkileri nedeniyle Kaşıkçı suikastından Suudi Arabistan'ı doğrudan sorumlu tutmadığı tekrarlamıştır. Bu durum CNN'e BBC ve RT'den daha yüksek bir haber ritmi kazandırmıştır (bkz. Grafik 2). Kaşıkçı suikastını sıklıkla Skripal olayıyla karşılaştıran RT'nin ise ABD ve diğer Batılı devletleri çifte standart uygulamakla suçladığı ve Rusya düşmanlığıyla itham ettiği haberleriyle ritim oluşturduğu belirlenmiştir.

Analiz sonucunda Rusya'nın fail olarak gösterildiği Skripal olayında BBC ve CNN'in saldırı/hedef gösteren, Rusya'nın haklılığını ispatlamaya çalışan RT'nin ise savunma konumunda olduğu anlaşılmaktadır. Kaşıkçı suikastında ise Batılı devletleri tepkileri nedeniyle adil davranmamakla suçlayan RT'nin saldırı/hedef gösteren konumuna geçtiği görülmüştür. Bu da farklı krizlerin devletler tarafından aralarında benzerlikler kurularak siyasi hesaplaşmalar için kullanıldığı, medyanın da bu hesaplaşmada rol oynadığı sonucuna ulaşılmasını sağlamıştır.

Medyaya ritim veren aktörlerin başında gelen siyasi iktidarın kurgusal ritimler ve hükmeden-hükmedilen ritimler vasıtasıyla diplomatik krizlerin yönünü tayin ettiği, medyanın tekrar ve hatırlatma yoluyla oluşturduğu ritimlerin başta siyasi ve ekonomik olmak üzere iktidarların hesaplarına göre farklılık gösterebileceği anlaşılmaktadır. Bir olayın haber ritminin yüksek olması uzun, haber ritminin düşük olması kısa süreli hesapları gösterdiği düşünüldüğünde diplomatik kriz dönemlerinde medyanın rolünün belli olayların unutulmasını engelleyip baskı oluşturarak çıkarların savunulması olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Her şeyin bir ritmi olduğu kabulüyle hareket eden ritimanaliz yöntemini medyaya uygulayan bu çalışmanın daha sonra gerçekleştirilecek çalışmalar için faydalı olması umulmaktadır. Bu doğrultuda sadece diplomatik krizlerin ya da siyasi gelişmelerin değil, baskı unsuru olarak kullanılan her türlü olay/olgunun – çevre, sağlık, ekonomi, teknoloji gibi – ritimanalizi yapılarak baskı kuran farklı taraflara ve farklı bulgulara ulaşmak mümkündür.

Kaynakça

- Anderson, P. (2015). *Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri*. (Baysal, B. çev.). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Berridge G. R. & James, A. (2003). *A Dictionary of Diplomacy*. (2nd edition). New York: Palgrave Macmillan.
- Bull, H. (1995). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. (2nd edition). London: Macmillan Press.
- BBC Türkçe. (2018). 7 soruda Batı ile Rusya arasındaki casus krizi. *BBC Türkçe*. 25.02.2021 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43430893> adresinden edinilmiştir.
- BBC News. (2021). Jamal Khashoggi: All you need to know about Saudi journalist's death. *BBC News*. 26.02.2021 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-europe-45812399> adresinden edinilmiştir.
- CNN. (2021). US intelligence report finds Saudi Crown Prince responsible for approving operation that killed Khashoggi. 27.02.2021 tarihinde <https://edition.cnn.com/2021/02/26/politics/biden-administration-khashoggi-report/index.html> adresinden edinilmiştir.
- Cull, N. J. (2009). *Public Diplomacy: Lessons from the Past*. Los Angeles: Figueroa Press.
- Cull, N. J. (2012). *The Decline and Fall of the United States of Information Agency: American Public Diplomacy 1989-2001*. New York: Palgrave Macmillan.
- Evans, G. & Newnham, J. (2007). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. (Utku, H. A. çev.). İstanbul: Gökkuşbu.
- Eyigün, C. (2020). 21. yüzyılda savaşın medyatik inşası: Yeni Soğuk Savaş ve Türkiye. Yayınlanmış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Heywood, A. (2018a). *Küresel Siyaset*. (5. baskı). (Uslu, N. ve Özdemir, H. çev.). Ankara: BB101 Yayınları.
- Heywood, A. (2018b). *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*. (4. baskı). (Bakırcı, F. çev.). Ankara: BB101 Yayınları.
- İskit, T. (2015). *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*. (5. baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Lefebvre, H. (2017). *Ritimanaliz: Mekân, Zaman ve Gündelik Hayat*. (Batur, A. L. çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Marks, S. & Freeman, C. W. (1998). *Diplomacy*. Britannica. 22.02. 2021 tarihinde <https://www.britannica.com/topic/diplomacy> adresinden edinilmiştir.
- Nye, J. S. (2017). *Yumuşak Güç*. (2. baskı). (İnan Aydın, R. çev.). Ankara: BB101 Yayınları.
- Sander, O. (2012). *Siyasi Tarih 1918-1994*. (21. baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- U.S. Department of State. (2021). Accountability for the murder of Jamal Khashoggi. 27.02. 2021 tarihinde <https://www.state.gov/accountability-for-the-murder-of-jamal-khashoggi/> adresinden edinilmiştir.
- Watson, A. (1984). *Diplomacy: The Dialogue Between States*. New York: Routledge.